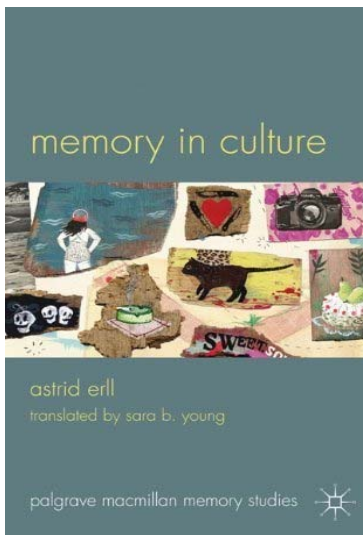

Memory in Culture

นัทธไนย์ ประสานนาม^{*}
Natthanai Prasannam

Erl, Astrid. 2011.

Memory in Culture.

Translated by Sara B.Young.

London: Palgrave Macmillan.

224 pages.

ในประเทศไทย “ความทรงจำศึกษา” (Memory Studies) ยังไม่มีการสถาปนาให้เป็นสาขาวิชา (established field) ทว่าในวงวิชาการของยุโรป ความทรงจำศึกษาเป็นสาขาวิชาที่เปิดสอนในระดับปริญญา และมีประชาคมวิชาการที่เป็นของตัวเอง มีการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ มีการอบรมเชิงปฏิบัติการ

^{*} รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาพยนตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเซนต์แอนดรูวส์ สหราชอาณาจักร. ติดต่อได้ที่: np36@st-andrews.ac.uk

มีหนังสือ ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องว่าด้วยศาสตร์นี้อีกจำนวนมาก รูปการณ์ที่น่าสนใจที่สุดประการหนึ่งคือ ความทรงจำศึกษา และ/หรือ การศึกษาความทรงจำ มิใช่งานของนักประวัติศาสตร์เท่านั้น บุคคลที่เรียกตัวเองว่าเป็นนักวิชาการ ความทรงจำศึกษาจึงมาจากสาขาวิชาหลากหลาย เป็นต้นว่า สังคมวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรมศึกษา วรรณกรรมศึกษา ภาพยนตร์ศึกษา ประวัติศาสตร์ศิลปะ ฯลฯ ความทรงจำศึกษาเกิดขึ้นในทวีปยุโรปก่อนที่จะไป “ขยายสาขา” ในสหรัฐอเมริกาและกระจายตัวอยู่ทั่วโลกในปัจจุบัน

หากมีการเปิดสอนรายวิชาความทรงจำศึกษาในหลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ ภายในประเทศไทย หนังสือ *Memory in Culture* โดย แอสทริด แอริล (Astrid Erll) ควรจัดเป็นหนังสือบังคับอ่าน แต่เดิมหนังสือเล่มนี้เขียนเป็นภาษาเยอรมัน พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.2005 และแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยซารา บี. ยังก์ (Sara B. Young) โดยตีพิมพ์ร่วมในหนังสือชุดความทรงจำศึกษาของสำนักพิมพ์ Palgrave Macmillan หนังสือเล่มอื่นที่อยู่ในชุดนี้มีหลากหลาย เช่น *Memory in Global Age: Discourses, Practices, and Trajectories* ที่มี อาไลดา อัสมันน์ (Aleida Assmann) และเซบาสเตียน คอนราด (Sebastian Conrad) เป็นบรรณาธิการ *Television, Memory, and Nostalgia* โดยเอมี โฮลด์สเวิร์ธ (Amy Holdsworth) และ *Memory and Political Change* โดย อาไลดา อัสมันน์ และลินดา ชอร์ตต์ (Linda Shortt) หนังสือในชุดนี้แสดงให้เห็นความหลากหลายภายใต้ “ร่ม” ของความทรงจำศึกษา

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าเนื้อหาในหนังสือ ศาสตราจารย์ แอสทริด แอริลนับเป็นนักวิชาการความทรงจำศึกษาชั้นแนวหน้า เธอเป็นศาสตราจารย์ในสาขาวรรณกรรมและวัฒนธรรมปากอังกฤช ณ Goethe-University Frankfurt am Main สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ศาสตราจารย์แอริลศึกษาความทรงจำว่าด้วยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สงครามกลางเมืองของสเปน การแผ่ขยายอาณานิคมอังกฤษในประเทศอินเดีย และสงครามเวียดนาม นอกจากนี้ เธอยังร่วมเขียนและเป็นบรรณาธิการหนังสือและวารสารอีกหลาย

ฉบับ เป็นต้นว่า *A Companion to Cultural Memory Studies* (2008, 2010) *Mediation, Remediation, and the Dynamics of Cultural Memory* (2009) และวารสาร *Memory Studies* (สำนักพิมพ์ SAGE)

ที่กล่าวว่าหนังสือเล่มนี้ควรเป็นหนังสือบังคับอ่านก็เพราะเนื้อหาภายในเล่มได้ให้คำจำกัดความคำศัพท์ที่สำคัญและขอบข่ายของความทรงจำศึกษาเอาไว้ เนื้อหาที่ขอหยิบยกมาเป็นตัวอย่างแรกคือ การอธิบายกำเนิดของความทรงจำศึกษาว่าเกิดจากปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม สาเหตุที่ขอกล่าวถึงในที่นี้ มีสองประการ (Erl, 2011: 4-5) ได้แก่

1) ความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ เกิดขึ้นจากการหายไปของบุคคลผู้เป็นประจักษ์พยานของเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติอย่าง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว สงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อปราศจากบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความทรงจำ ความทรงจำในสังคมจึงอยู่ได้ด้วยวิธีการพึ่งพาสื่อต่างๆ ที่กักเก็บความทรงจำ เช่น ประวัติศาสตร์นิพนธ์¹ อนุสาวรีย์ และภาพยนตร์ นี่คือจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของสิ่งที่อาไลดาและยาน อัสมันน์ (Jan Assmann) เรียกว่าความทรงจำทางวัฒนธรรม (Cultural Memory) นอกจากนั้น ยังมีปรากฏการณ์การล่มสลายของอาณาจักรและการย้ายถิ่นของประชากรทั่วโลก ทำให้มุมมองที่มีต่อประวัติศาสตร์ของบรรดาชนกลุ่มน้อยทั้งทางชาติพันธุ์และความเชื่อปรากฏขึ้น การรับรู้อดีตผ่านแว่นที่หลากหลายนี้เองที่เป็นประเด็นศึกษาของนักความทรงจำศึกษา

2) พัฒนาการในวงวิชาการ ความทรงจำศึกษาเริ่มก่อตัวตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ขนานไปกับแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมและปรัชญาหลังสมัยใหม่ การศึกษาอดีตของนักความทรงจำศึกษาเหมาะที่จะศึกษาผ่านมุมมองแบบหลังสมัยใหม่ เพราะนักวิชาการสาขานี้มิได้ศึกษา “อดีตที่เกิดขึ้นจริง” แต่ศึกษา “อดีตในฐานะประดิษฐกรรมของมนุษย์”

¹ นักความทรงจำศึกษามีแนวโน้มที่จะมองว่าประวัติศาสตร์เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งในการแสดงออกของความทรงจำ.

ความทรงจำศึกษาเองปรากฏขึ้นในฐานะ “พหุวิทยาการ” (multidiscipline)² โดยเป็นโครงการแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary project)³ กล่าวให้ง่ายขึ้นก็คือ ความทรงจำศึกษาสลายพรมแดนของสาขาวิชา รวมทั้งพรมแดนของรัฐชาติ ดังที่เราจะพบว่าปรากฏการณ์ความทรงจำศึกษากระจายตัวอยู่ทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร อิตาลี อิสราเอล หรือแม้แต่สหรัฐอเมริกา เหตุการณ์ก่อวินาศกรรม 9/11 ที่ส่งผลกระทบในวงกว้างก็เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้ความทรงจำศึกษาไม่อาจจำกัดอยู่กับ “ความทรงจำของชาติ” (national memory) แต่ส่วนเดียวได้อีกต่อไป (Ertl, 2011: 2)

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 7 บท บทแรกเป็นบทนำ ผู้เขียนตั้งคำถามสำคัญคือ “ความทรงจำ: ทำไม?” (“Why ‘Memory’?”) โดยพยายามตอบคำถามตั้งที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว คำถามที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งในบทนี้คือ ความทรงจำสัมพันธ์กับการจดจำและการลืมอย่างไร คำตอบที่ผู้เขียนได้ให้ไว้คือ

ความทรงจำมิใช่ภาพลักษณ์แบบวัตถุวิสัยของการรับรู้อดีต หรือไม่ใช่แม้แต่ความเป็นจริงในอดีต ความทรงจำเป็นอัตวิสัย และเป็นการประกอบสร้างใหม่ผ่านการคิดสรร/คิดทิ้ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่หรือพื้นความทรงจำ ส่วนการจดจำ (Re-membering)⁴ เป็นการประมวลข้อมูล

² พหุวิทยาการ หมายถึง การที่สมาชิกรวมสองสาขาวิชาหรือมากกว่านั้นร่วมมือกันใช้เครื่องมือและความรู้จากศาสตร์ในสาขานั้นเองด้วยวิธีการใหม่ๆ เพื่อพิเคราะห์โจทย์วิจัยหรือปัญหาหลากแง่มุมที่เกาะเกี่ยวอยู่กับสาขาวิชาอื่น (Youngblood, 2007).

³ สหวิทยาการหรือการศึกษาเชิงบูรณาการคือสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อนักวิจัยพัฒนาวิธีวิทยาหรือทฤษฎีใหม่โดยผลักดันสาขาวิชาของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือตอบโจทย์วิจัย (Youngblood, 2007).

⁴ เน้นข้อความโดยผู้เขียน.

เท่าที่มีในปัจจุบันฉบับต่างๆ ของอดีตเปลี่ยนแปลงในทุกครั้งที่รื้อฟื้นขึ้นมาโดยผันแปรตามสถานการณ์ในปัจจุบัน ความทรงจำไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือความทรงจำร่วมของกลุ่มมิได้เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนอดีต แต่กลับแสดงให้เห็นประโยชน์หรือความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มคนที่จดจำในปัจจุบัน [...] ส่วนการลืมนำเป็นต่อความทรงจำในแง่ที่มันจัดการให้เราจดจำโครงสร้าง (ของเหตุการณ์ในอดีต) ได้ โดยนัยนี้ นักทฤษฎีระบบจึงเสนอแนวคิดเรื่องการจัดลำดับความสำคัญของการลืมนำและสานต่อความคิดที่ว่า ‘หน้าที่หลักของความทรงจำอยู่ในการลืมนำ’ (Erl, 2011: 9)

บทที่ 2 ผู้เขียนแนะนำแนวคิดที่ว่าด้วยความทรงจำทางวัฒนธรรม แนวคิดเหล่านี้พัฒนาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักคิดที่ผู้เขียนเลือกมาแนะนำคือ 1) มอริส ฮาล์บวัคส์ (Maurice Halbwachs) ที่นำเสนอแนวคิดเรื่องความทรงจำร่วม (collective memory) หนังสือเล่มแรกของฮาล์บวัคส์ตีพิมพ์ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1920 เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาผู้ก่อตั้งความทรงจำศึกษา ฮัลวัคส์สนใจความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำร่วมกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน 2) อาบี วาร์บวร์ก (Aby Warburg) ที่สนใจศักยภาพของวัตถุและสัญลักษณ์ในการปลุกความทรงจำและสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ความสนใจของเขาเริ่มต้นที่วัฒนธรรมทัศนภาพ (visual culture) ต่อมาจึงได้ขยายไปสู่วัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน งานเทศกาล และแหล่งลายลักษณ์ 3) ปีแยร์ นอรา (Pierre Nora) ที่เสนอแนวคิดเรื่อง “แหล่งความทรงจำ” (site/s of memory) โดยเน้นศึกษาในบริบทฝรั่งเศส ในหนังสือชุด *Realms of Memory: Rethinking the French Past* ที่แปลเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1996 สิ่งที่นอราและผู้เขียนร่วมจากหลากหลายสาขาวิชาศึกษาหมายรวมถึงสถานที่ทางภูมิศาสตร์ สิ่งปลูกสร้างอนุสรณ์สถาน งานศิลปะ รวมทั้งบุคคลในประวัติศาสตร์ งานวันรำลึก ตำราทาง

ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ ตลอดจนจนปฏิบัติภารกิจเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ งานของเขาจึงครอบคลุมตั้งแต่หอไอเฟล พระราชวังแวร์ซาย ธงชาติฝรั่งเศส โจน ออฟ อาร์ค (Joan of Arc) รวมทั้งข้อเขียนของเรอเน เดการ์ตส์ (René Descartes) และ 4) อาโลดา และยาน อัสมันน์ ที่ศึกษาความทรงจำทางวัฒนธรรม โดยเน้นอดีตอันไกลโพ้น เป็นตำนานที่อยู่ในสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ถ้อยคำภาษา การร่ายรำ และเป็นตัวส่งผ่านจารีตประเพณีของสังคม

บทที่ 3 ว่าด้วยศาสตร์แขนงต่างๆ ในความทรงจำศึกษา หัวข้อที่ผู้เขียนหยิบยกมามีดังต่อไปนี้ *กลุ่มที่ 1 การศึกษาความทรงจำทางสังคมและประวัติศาสตร์ (historical and social memory)* ว่าด้วย 1) ความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ และ 2) ตัวอย่างการศึกษาความทรงจำว่าด้วยการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว ทั้งประโยชน์และข้อจำกัด 3) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมความทรงจำ ประเพณีประดิษฐ์ จดหมายเหตุ และมรดก 4) ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ประวัติศาสตร์บอกเล่า และความทรงจำระหว่างรุ่นวัย (generational memory) 5) การศึกษาความทรงจำทางสังคม ศาสตร์แขนงนี้พัฒนาจากฝั่งนักสังคมศาสตร์ ที่ให้ความสำคัญแก่การขัดเกลาทางสังคมผ่านความทรงจำ (mnemonic socialization) และชุมชนความทรงจำ (mnemonic communities) วิธีการศึกษาเน้นศึกษาจากเรื่องเล่า/การเล่าเรื่อง⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นรอยต่อระหว่างสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ กับจิตวิทยา และ 6) การศึกษาความทรงจำในบริบทโลกภิวัตน์ เน้นการศึกษาความทรงจำข้ามวัฒนธรรม เช่น ความทรงจำของคนพลัดถิ่น ความทรงจำการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวที่ถูกทำให้เป็นสากล ตลอดจนอิทธิพลในประวัติศาสตร์นิพนธ์และตัวบทประเภทต่างๆ ที่มีการส่งผ่านข้ามวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 วัตถุความทรงจำ: ศิลปะและวรรณกรรม ประกอบด้วย 1) แนวคิดเรื่องศิลปะแห่งความทรงจำ (ars memoriae) 2) ความทรงจำของวรรณกรรมว่าด้วยอิทธิพลและสัมพันธ์บท 3) ความทรงจำของวรรณกรรมว่าด้วยวรรณกรรมแบบฉบับและประวัติวรรณกรรม และ 4) ความทรงจำในวรรณกรรม มีเนื้อหาว่า

⁵ ดูเพิ่มเติมใน นภาภรณ์ หะวานนท์ (2552).

ด้วยการสร้างภาพแทนของอดีตในตัวบทวรรณกรรม วรรณกรรมในฐานะสื่อที่ กักเก็บความทรงจำทั้งของบุคคลและความทรงจำร่วมของกลุ่มคนตลอดจน การศึกษาวรรณกรรมได้กลับในบริบทหลังอาณานิคม

กลุ่มที่ 3 จิตและความทรงจำ: แนวพินิจเชิงจิตวิทยา ประกอบด้วย

1) ความทรงจำในจิตวิทยาปริชาน (cognitive psychology) จิตวิทยาสังคม และ ประสาทวิทยาศาสตร์ (neuroscience) 2) การจดจำในบริบทสังคมวัฒนธรรม ว่า ด้วย นิเวศวิทยา ศักยภาพในการสื่อสาร และภาวะเรื้อรังของความทรงจำ และ 3) จิตวิทยากับการศึกษาความทรงจำทางวัฒนธรรม: ตัวแบบเชิงบูรณาการ

ในเนื้อหาบทที่ 4 ผู้เขียนพยายามอธิบายความทรงจำทางวัฒนธรรม ผ่านตัวแบบสัญศาสตร์ (semiotic model) หัวข้อแรกว่าด้วยการอธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างความทรงจำทางวัฒนธรรมกับอุปลักษณ์ รวมทั้งความแตกต่างระหว่าง ความทรงจำร่วม (collective) กับความทรงจำรวม (collected) หัวข้อที่สองอธิบาย ประเภทของความทรงจำทางวัฒนธรรมผ่านมิติทางวัตถุ จิต และสังคม ประเด็นที่ สามคือแนวคิดจิตวิทยาปริชานที่พัฒนาถึงระดับวัฒนธรรม และประเด็นสุดท้าย คือการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำกับคำศัพท์แวดล้อมคือ อัตลักษณ์ และประสบการณ์

บทที่ 5 มีเนื้อหาว่าด้วยสื่อ (media) กับความทรงจำ เนื้อหาส่วนแรกว่า ด้วยประวัติศาสตร์ของความทรงจำในฐานะประวัติศาสตร์ของสื่อ ประเด็นที่เป็น ข้อถกเถียงสำคัญคือ การเกิดขึ้นของสื่อหมายถึงการเกิดขึ้นของความทรงจำ ตั้งแต่ยุคมุขปาฐะจนถึงยุคลายลักษณ์ โดยเฉพาะการปฏิวัติการพิมพ์ในสมัย พิ้นฟูศิลปวิทยาของยุโรป ความทรงจำที่อยู่ในรูปแบบวาทศิลป์ยุคโบราณจึงเสื่อม สลวยไป หลังจากนั้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเกิดการสร้างหรือจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ และหอสมุด ต่อมาจึงเป็นยุคสมัยของภาพถ่ายและความทรงจำใน รูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ที่ถือว่าเป็น “การปฏิวัติความทรงจำ” ขั้นสูงสุด

เนื้อหาส่วนที่สองในบทนี้กล่าวถึงสื่อกลาง (medium) ของความทรงจำ โดยผู้เขียนกล่าวถึงสองมิติด้วยกันคือ มิติทางวัตถุกับมิติทางสังคม มิติทางวัตถุ

เน้นอธิบายเทคโนโลยีของสื่อในการกักเก็บและแพร่กระจายความทรงจำในสังคม รวมทั้งเน้นสุนทรียภาพของความทรงจำที่น่าเสนอผ่านสื่อ ส่วนมิติทางสังคมเน้นการใช้ประโยชน์จากสื่อในทางสังคม เช่น การนำเสนอความทรงจำเพื่อการธำรงสถาบันทางสังคมหรือส่งผ่านอุดมการณ์รัฐ เนื้อหาส่วนนี้เชื่อมโยงกับส่วนต่อมาของบทที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อความทรงจำกับส่วนสุดท้ายของบทว่าด้วยแนวคิดของการศึกษาสื่อความทรงจำ ที่นำเสนอแนวทางศึกษาสื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ ภาพถ่าย และภาพยนตร์โดยสังเขป

ในบทที่ 6 ผู้เขียนนำเสนอวรรณกรรมในฐานะสื่อกลางของความทรงจำทางวัฒนธรรม ผู้เขียนเสนอว่า วรรณกรรมสัมพันธ์กับการสัมผัสเวลา ด้วยโครงสร้าง เรื่องเล่า วรรณกรรมกำหนดความเข้าใจของเราที่มีต่อความต่อเนื่องและความหมายของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ความทรงจำและตำนานที่ถูกจินตกรรม (imagined memory and legend) ขึ้นจะนำไปสู่ภาคปฏิบัติต่างๆ ในความเป็นจริง เช่น การสื่อสารและปฏิบัติการทางการเมือง วรรณกรรมที่ส่งผลต่อความทรงจำทางวัฒนธรรมตั้งอยู่บนเงื่อนไขคือ วรรณกรรมต้องถูกรับรู้ในฐานะสื่อความทรงจำ และต้องถูกอ่านอย่างแพร่หลายในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การที่รัฐเข้ามาควบคุมความทรงจำของคนในสังคมผ่านวรรณกรรม เช่น การยกย่องวรรณกรรมเรื่องหนึ่งๆ ให้เป็นงานชิ้นเอก การระงับการเผยแพร่หรือการพิมพ์อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เน้นย้ำในช่วงท้ายบทว่า “เราพึงสังวรว่าการผลิตสร้าง ความทรงจำทางวัฒนธรรมผ่านวรรณกรรมเป็นกระบวนการที่ยังไม่สิ้นสุด กระบวนการนี้เกิดโดยปฏิสัมพันธ์ที่มีพลวัตระหว่างตัวบทกับบริบท ปัจเจกบุคคล กับกลุ่มคน และระหว่างสังคมกับสื่อ” (Ehl, 2011: 171) ซึ่งสอนให้เห็นว่าการอ่านและการตีความวรรณกรรมเองไม่คงที่ตายตัว สัมพันธ์กับยุคสมัยของนักอ่าน อันจะนำไปสู่การรับความทรงจำทางวัฒนธรรมในมิติที่แตกต่างกัน

ในบทสรุป ผู้เขียนได้เน้นความสำคัญของความทรงจำศึกษาอีกครั้งว่า “เราต้องพยายามเข้าใจวิธีการอันหลากหลายที่มนุษย์ใช้จัดการกับเวลา ซึ่งมีได้อ่างถึงการจัดการกับอดีตเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความเข้าใจของพวกเขาที่มีต่อ

ปัจจุบัน และมุมมองที่มีต่ออนาคต” (Erl, 2011: 173) และได้กล่าวย้าถึงสถานะอันพิเศษของความทรงจำศึกษาที่สลายเส้นแบ่งของเวลา ธรรมชาติ และวิทยาการอีกครั้งในส่วนสรุปของบทสรุป

หนังสือ *Memory in Culture* เป็นเสมือนคู่มือฉบับครบวงจรของนักความทรงจำศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่ยังเป็นนักศึกษา เพราะผู้อ่านสามารถไปสำรวจแนวคิดต่างๆ ด้วยตนเองต่อไปได้ กล่าวได้ว่าเป็นหนังสือที่ควรอ่านเป็นพื้นความรู้ก่อนที่จะไปอ่านบทอ่านหลักหรือ “key text” อย่างข้อเขียนของมอริส ฮาล์บวักส์ หรือปีแยร์ นอรา

อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือเล่มนี้จะเหมาะกับผู้ที่เริ่มต้นทำความรู้จักกับความทรงจำศึกษา แต่ก็มีไขหนังสือที่อ่านง่ายนัก เนื่องจากผู้อ่านต้องระวังความสับสนที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะคำศัพท์ต่างๆ ที่คล้ายคลึงกันแต่มีความหมายต่างกัน เช่น ความทรงจำร่วม (collective memory) กับความทรงจำรวม (collected memory) ความทรงจำทางวัฒนธรรมที่สะกดด้วยตัวอักษรต่างกัน กล่าวคือ “Cultural Memory” จะโยงกับแนวคิดของอาไลดาและยาน อัสมันน์ ในขณะที่ “cultural memory” จะใช้ในความหมายกว้าง หรือแม้แต่คำว่าวัฒนธรรมความทรงจำ (memory culture) อันหมายถึงแวดวงที่ความทรงจำไหลวนอยู่นอกจากนั้นยังมีคำว่าสื่อความทรงจำ (media memory) กับสื่อกลางของความทรงจำ (medium of memory) คำศัพท์ที่ชวนสับสนเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้อ่านควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ ซึ่งคำที่มีความหมายหรือการสะกดใกล้เคียงกันมากเหล่านี้อาจเป็นเพราะหนังสือเล่มนี้แปลมาจากภาษาเยอรมัน หากมีการแปลหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาไทย คำศัพท์เหล่านี้จะเป็นโจทย์ที่ท้าทายผู้แปลต่อไป

ย้อนกลับมากล่าวถึงเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นว่าสมควรเป็นหนังสือบังคับอ่านสำหรับนักศึกษาในหลักสูตรความทรงจำศึกษาที่อาจยังเป็นเพียงความฝันในประเทศไทย อันที่จริงงานที่ใกล้เคียงกับวิถีคิดของนักความทรงจำศึกษาได้ปรากฏอยู่บ้างแล้วในวงวิชาการไทย แต่ส่วนใหญ่เป็นงานที่เกิดขึ้นจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักมานุษยวิทยา

งานศึกษาความทรงจำของนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะชวนให้ผู้อ่านเพ่งพิศความย้อนแย้งของอดีต ผ่านการทำทนาย/ทบทวนประวัติศาสตร์กระแสหลัก ตัวอย่างที่น่าสนใจคืองานเขียนจำนวนมากของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นต้นว่า *ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ* (2545) และ *ประวัติศาสตร์ชาติ ปัญญาชน* (2548) งานเขียนของธงชัย วินิจจะกุล “ผีหลายตอนที่ทำพระจันทร์: การเมืองของภูมิสถานและความทรงจำ” (2547) และหนังสือ *บันทึกอดีตเป็นตัว* (2557) ของไชยันต์ รัชชกุล งานด้านสังคมวิทยามีดุขุณีนิพนธ์จากสหรัฐอเมริกาของสุจารัตน์ มุสิกวงศ์ เรื่อง *Mediating Memories of the 1970s in Thai Cultural Production* (2006) ส่วนตัวอย่างงานศึกษาจากฝั่งมานุษยวิทยาคืองานของ อังกร หงษ์คณาณุเคราะห์ “เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท.” (2552)

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่างานที่ศึกษา “ความทรงจำทางวัฒนธรรม” จากฝั่งนักวรรณกรรมศึกษาและนักนิเทศศาสตร์ยังไม่ปรากฏชัดเท่าใดนักในวงวิชาการไทย ความทรงจำศึกษาจึงเป็นโครงการใหญ่ที่น่าจะระดมนักวิชาการหลากหลายสาขามาสานต่อให้เป็น “พหุวิทยาการ” ขึ้นมาได้ แม้ว่าการสถาปนาความทรงจำศึกษาให้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาไทยจะเป็นไปได้ยากในศตวรรษนี้ เพราะเราอยู่ในยุคสมัยที่อุดมศึกษาไทยกำลังตรวจสอบวุฒิการศึกษาของนักวิชาการว่าเป็นชื่อเดียวกันกับหลักสูตรที่เขาสังกัดอยู่ หรืองานวิจัยที่เขาทำอยู่หรือไม่ การทำงานที่สลายเส้นแบ่งของเวลาหรือรัฐชาติจึงอาจเป็นโครงการที่ “ตายน้ำตื้น” ด้วยเส้นแบ่งวิทยาการที่รัฐไทยขีดขึ้นนั่นเอง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ไชยันต์ รัชชกุล. 2557. **บันทึกอดีตเป็นตัว**. กรุงเทพฯ: อ่าน.

ธงชัย วินิจจะกุล. 2547-2548. "ผีหลายตนที่ทำพระจันทร์: การเมืองของภูมิสถานและความทรงจำ." **จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ 8** (มิถุนายน 2547-พฤษภาคม 2548): 3-13.

นภาพรณี หะวานนท์. 2552. "วิธีการศึกษาเรื่องเล่า: จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์." **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 5, 2** (พฤษภาคม-สิงหาคม): 1-22.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2545. **ว่าด้วย "การเมือง" ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2548. **ประวัติศาสตร์ชาติ ปัญญาชน**. กรุงเทพฯ: มติชน.

อังกูร หงษ์คณานุกรเคราะห์. 2552. **เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Musikawong, Sudarat. 2006. **Mediating Memories of the 1970s in Thai Cultural Production**. Unpublished Dissertation in Sociology, University of California Santa Cruz.

Youngblood, Dawn. 2007. "Multidisciplinarity, Interdisciplinarity, and Bridging Disciplines: A Matter of Process." **Journal of Research Practice 3, 2** (Article M18) Available from <http://jrp.icaap.org/index.php/jrp/article/view/104/101> [6 September 2014].